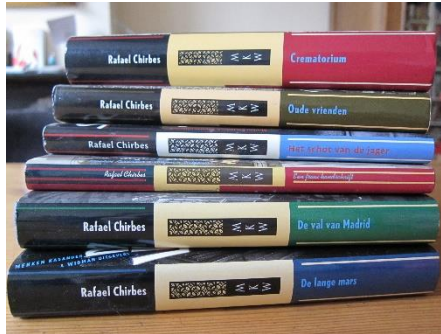

Chirbes vertalen – Acteren op papier

Eugenie Schoolderman

Vertalersgeluktournee

Groningen, 13 april 2015

In de loop der jaren heb ik zes romans van Chirbes vertaald, in mijn eentje. Je kunt je afvragen wat een mens beweegt om dat te doen. Chirbes schrijft bepaald geen lichte kost met zijn soms paginalange zinnen en niet al te vrolijke kijk op de wereld.

Het antwoord is simpel: Ik vind hem gewoon de beste Spaanse schrijver van de laatste jaren.

Maar waarom dan?

Natuurlijk zijn er verschillende redenen, waarvan ik er vandaag eentje wil uitlichten. Als geen ander weet Chirbes personages van vlees en bloed neer te zetten. Je leert ze kennen, gaat mee in hun gevoelens, van wanhoop tot extase. Zelfs voor de grootste klootzak – en daar lopen er heel wat van rond in zijn romans – kun je nog enig begrip opbrengen en soms zelfs sympathie.

Hoe doet Chirbes dat toch?

Allereerst door veel gebruik te maken van innerlijke monologen: als lezer ga je mee in de gedachtestroom van de personages. Je maakt mee met wat er rondspookt in hun hoofd.

Bovendien – en daar wil ik het vandaag vooral over hebben – geeft Chirbes elk personage zijn eigen *taal*, zijn manier van spreken, waardoor de lezer de personen weet te plaatsen.

Laat ik een grappig voorbeeld geven. In *Een fraai handschrift*, het derde boek dat ik van Chirbes vertaalde, ruim tien jaar geleden, vertelt een bejaarde vrouw haar levensverhaal.

Chirbes weet de gedachtegang en de toon van die vrouw zo goed te treffen, dat toen ik met een vraag zat, ik bij mezelf dacht: dat zet ik wel op de lijst met vragen aan *haar*. Alsof deze kleine roman door een vrouw was geschreven – terwijl ik nota bene al twee dikke boeken van de goede man vertaald had.

Toen ik dit aan Chirbes vertelde bij zijn bezoek aan Amsterdam afgelopen november, zei hij dat een Spaanse literatuurwetenschapper een lijst met door *vrouwelijke* auteurs geschreven boeken aan het opstellen was en daar deze roman op had willen zetten.

Ook zijn nieuwste roman *Aan de oever*, die ik samen met mijn collega en uw stadsgenoot Arie van der Wal heb vertaald, getuigt van zijn grote talent om in de huid van zijn personages te kruipen. Aan ons als vertalers dus de taak om ons goed in te leven in de personages. Eigenlijk komt het neer op acteren op papier.

In Chirbes' laatste, zeer actuele roman *Aan de oever*, ontmoeten we de 70-jarige Esteban. Tegen wil en dank heeft hij de leiding over het timmerbedrijf van zijn vader overgenomen. Zijn demente vader is volledig hulpbehoevend. In de gouden jaren voor de crisis is Esteban in het geheim in zee gegaan met een omhooggefallen projectontwikkelaar. Zo hoopte hij ook wat mee te pikken van het snelle geld van die tijd in Spanje. Maar hij heeft verkeerd gegokt: de vastgoedzeepbel spat uiteen en het timmerbedrijf gaat op de fles. Hij moet de vijf werknemers ontslaan, net als de Colombiaanse hulp, die het huishouden deed en zijn vader verzorgde. De roman bestaat uit een lange innerlijke monoloog van Esteban, doorsneden door de monologen van anderen die hij op zijn beurt mee de afgrond in heeft getrokken: een paar ontslagen werknemers, de vrouw van een van de mannen die nu op straat staan, de Colombiaanse hulp.

*

Esteban is de klassieke *loser*: altijd weggelopen voor het avontuur en verantwoordelijkheden, en uiteindelijk in de door hem zo gehate timmerwerkplaats van zijn vader blijven hangen. Jaloers op zijn maten in de kroeg, wil hij vlak voor zijn pensioen toch nog een klapper maken, maar ook dat mislukt. Een beetje zoals een bekende banketbakker in Amsterdam, de zogenoemde Taartman, die één keer cocaïne smokkelde en meteen tegen de lamp liep. We kennen ze allemaal wel, die figuren, dromend van een groots leven, een grote bek in de kroeg, maar ondertussen geen stap buiten de deur durven zetten.

Esteban is eigenlijk ook een heel gevoelige man. Als hij het over zijn kindertijd en zijn oom Ramón toen heeft of over de natuur, klinkt hij bijna poëtisch.

Maar in Estebans manier van spreken zit meestal een cynische ondertoon, vooral als hij het over anderen heeft, die wél goud geld hebben verdiend.

Hier zegt hij bijvoorbeeld iets over de vader van zijn beste vriend van vroeger:

Naast talloze andere eigenschappen heeft geld ook een reinigende werking. En een hele rits voedende krachten. Je ogen gaan ervan stralen, je krijgt er bolle wangen van, je gaat er zo lekker van met je benen wijd en de krant in je handen in je luie stoel zitten.

“Lekker” staat er niet zo in het Spaans, dat zit daar verpakt in het werkwoord, en heb ik toegevoegd om het cynisme aan te zetten.

En hier heeft hij het over die beste vriend zelf, Francisco, die het als culinair recensent, groot wijnkenner en voormalig eigenaar van een sterrenrestaurant tot Bekende Spanjaard heeft geschopt:

Met zijn hazenneusje kon hij in een glas een hele fruitkraam ontdekken: kers, abrikoos, pruim; of een houthandel: ceder, eikenhout; een kruidenierszaak: honing, suiker, koffie; een ondergelopen tuin: op de achtergrond waterplanten, zei hij, gele lis, waterlelie, helder, stilstaand water. Alsof hij niet wist dat gele lissen en waterlelies, net als alles wat in het moeras groeit, naar rotte vis ruiken.

Het cynisme druipt ervan af. Vooral door die sneer aan het einde.

De tegenpool van Esteban is de snelle projectontwikkelaar Pedrós. In hem herken ik wel wat van mijn vroegere huisbaas, een handige jongen, die het ook niet altijd even nauw nam met de regels, zolang hij er maar beter van werd. Het laatste hoofdstuk is een monoloog van deze Pedrós.

Hij haalt herinneringen op aan een lunch met collega's uit de bouwwereld, buenas gentes, zoals hij zegt. “Allemaal prima mensen”, hebben we ervan gemaakt. Zo zou mijn huisbaas het ook gezegd hebben, altijd in de overdrijving.

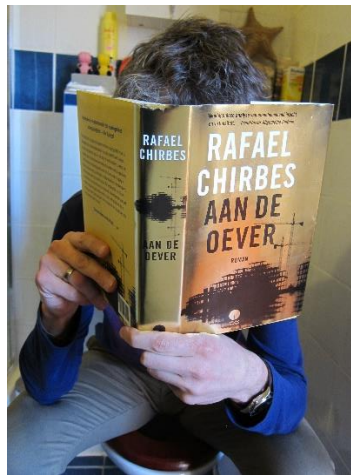
Dat hoor je ook als hij dit zegt:

Ik weet niet hoe dit allemaal zal aflopen (...) of de crisis al dan niet wordt overwonnen, maar dat zal jou, Francisco, en mij een zorg zijn. Onze crisis is niet te boven te komen, en dat weten we allebei. De bekende tango: 'Cuesta abajo'. Het gaat alleen nog maar bergafwaarts.

Goed om te weten dat Pedrós zijn geld allang veilig heeft gesteld en op het vliegtuig naar Indonesië stapt om aan de schuldeisers te ontsnappen – hij heeft geld zat maar houdt ervan om een beetje te schmieren.

*

Aan de oever is een zeer actuele roman. Je zou kunnen zeggen dat de crisis ook één van de personages is. En de crisis heeft een geheel eigen taal: vastgoedzeepbel, knoflooklanden, de trojka, de uit de pan gerezen staatsschuld, het omvallen van banken en ga zo maar door. Termen die we vóór de crisis nog nooit gehoord hadden. “Los PIGS” kun je gewoon vertalen met de PIGS-landen, dat wordt in het Nederlands ook gebruikt, maar de tekst gaat zoveel meer leven als je het met knoflooklanden vertaalt.

In de vrouw van de door Esteban ontslagen Álvaro zie ik wijlen mijn tante Kitty, een eenvoudige volkswrouw die het beste met iedereen voorhad en altijd probeerde het gezellig te maken. Heel handig om zo iemand voor je te zien bij het vertalen, want je weet meteen welke woorden je het personage in de mond moet leggen.

Een zin als: *Elke keer dat ik een babbeltje met iemand maakte, zat hij zich op te vreten, hij vindt alles maar gezwets.*

Door “een babbeltje met iemand maken” te gebruiken, in plaats van bijvoorbeeld “te kletsen met iemand”, laat je zien dat ze op gezelligheid uit is.

*

Tegen het einde van *Aan de oever* doet ook Liliana, de ontslagen Colombiaanse hulp in huis van Esteban haar verhaal. Ze vertelt aan een vriendin hoe haar werkloze man en zij elkaar het leven zuur maken en elkaar de huid volschelden. Als je zo’n ordinaire scheldpartij moet vertalen is het best handig als je af en toe stiekem naar een slechte realityshow kijkt of als je je oren goed openhoudt in de tram of de trein.

Wat dat betreft alle eer voor mijn mede-vertaler Arie van der Wal die zijn hand niet omdraait voor een fikse scheldpartij, getuige de volgende, door hem vertaalde, conversatie:

Godverdomme, vuile hoer dat je d'r bent, krijg toch de klere, krijg toch allemaal de klere, je kunt het hier ook nooit goed doen. In dit huis is het verboden blij te zijn. En jij bent het, jij, die alles vergalt, jij bent de heks, de feeks die mij en de kinderen geen leven gunt, die alles verpest.

Je zou Arie er bijna van gaan verdenken dat hij een vaste kijker van Jerry Springer was.

*

Kortom, om Chirbes te vertalen, moet je je niet alleen verdiepen in de hogere kunsten, de schilderkunst, literatuur en muziek.

Kijk ook af en toe RTL of SBS, lees Het Financieele Dagblad, de Privé en de Spits, en leg je oor goed te luisteren op verjaardagsfeestjes, in de tram, kroeg, en in het afwashok op de camping.

De personages van Chirbes lopen namelijk ook hier in Nederland gewoon in het wild rond.

